

BAH után

Tanulságok és gondolatok

Lapunk újrólévi számában megírtam, hogy rossznak, célszerűtlennek tartom a „BAH-csomópont” elnevezést, s javasoltam, vitassuk meg nyilvánosan ezt a kérdést, hátha másként döntenek az illetékesek.

Véletlen folytán Fehér Klára is ugyanabban a számban csipett oda a BAH, MOH és ezekhez hasonló elnevezéseknek. Dezséry László néhány nap múlva jelentkezett velünk egyetértő javaslatomat kiegészítő megjegyzéseivel. Január 14-én tizenkét levelet közölt BAH-ügyben a Magyar Nemzet vitafóruma. Ezután is érkezett még levél, hozzászólás bőven: ezeket nekem küldte el a szerkesztőség azzal a kérrrel, hogy most már foglaljam össze a vita eredményét, tanulságait.

Nos, mi is volt az oka és célja az én felszólalásomnak?

Először is — mint már írtam — rossznak tartottam és tartom az említett neveket. Sajnáltam volna, ha ilyen semmitmondó, félrevezető, nehezen kiejthető nevek terjednek el, s egyúttal precedenst teremtenek további hasonló megalkotására.

Aztán: bosszantott, hogy a híradások ezeket a neveket „a budapestiek” nyakába varrják. Az igazat megvallva nem hittem, hogy Budapesten máris BAH-nak meg MOH-nak „becézük” (!) a szóban forgó csomópontokat. Úgy gondoltam, sok ember megkérdezésére van szükség, ha közhajra, közízlésre hivatkozunk.

Végül: kíváncsi voltam, történt-e már hivatalos döntés, egyáltalán hova is tartozik ez a kérdés, ki, hogyan, mikor, miként dönt benne. Az „illetékesek”-re való utalásom tehát inkább csak provokálás volt, annál is inkább, mert igen régóta ismerem a fővárosi tanács vb-nek, közelebből az igazgatási főosztálynak az utcanevekkel kapcsolatos gondos, lelkiismeretes munkáját.

Volt-e hát valami értelme eredménye, tanulsága ennek a „szavazásnak”?

Igen, valamivel több is, mint gondoltam.

Azt mondhatnám, egységes, majdnem egyhangú volt a vélemény a BAH elmarasztalásában. Csak majdnem, mert egy hang mellette is szólt. Az első általános tanulság máris adva van: nem jó, nem tanácsos a köz nyakába varrni egyéni ötletünket, gondolatunkat, ha a közvéleményről kellőképpen nem tájékozódunk. Van persze sok minden, amit bátran mondhat, írhat minden újságíró a világ minden falujáról, városáról, népéről — senki se fog ellene tiltakozni. Például, hogy vidámak, szeretnek jól enni, vendégszeretők, leányaik—asszonyaik szépek, a férfiak okosak, szellemesek stb. stb. Ezt Budapest is vállalta és vállalja. De a BAH szépségéről — úgy látszik — más a véleménye. (Különösen akkor, ha felbiztatják, felpiszkalják — vethetné ellene valaki. Lehet, hogy van is benne igazság. Az egyik levélíró azt írja, hogy neki nagyon nem tetszett ez a BAH, de nem akart ellene szólani, mert hát ő öreg nyugdíjas... Ebből megint lehetne némi tanulságot levonni.)

Mi volt a kifogásuk a hozzászólóknak a BAH ellen? A legtöbben nem fejtegették részletesen, nyilván egyetértettek az addig elmondottakkal, vagy pedig nem tudták, nem akarták részletezni, miért érzik alkalmatlannak a szóban forgó betűszavakat városunk egyik jelentős részének, részlegének megnevezésére. Alapjában véve arról lehet szó, hogy ebben a funkcióban nagyon kevés hagyománya van a betűszónak, mozaikszónak, ízlésünk ezért (is) tiltakozik ellene ösztönösen. Aztán: más városrésznevekkel ellentétben: nem mond semmit. Ha meg mond, esetleg félrevezet. A zeneszerző Bach-ot, meg (rosszabb esetben) a Bach-korszakot juttatja eszünkbe. (Az utóbbit többen is írták, Ruzsiczky Éva véleménye meg is jelent a lapunkban.)

Előkerült a bah lefitymáló indulatszó is, amelyről én ma-

gamban azt gondoltam, hogy már rég kivesszék a fogalomból. (Palotai Boristól hallottam nemrég, hogy Sós Endre ezzel a harsány bah-hal szokta volt kifejezni megvetését, felháborodással egyes csodálkozását.)

Tanulságos számomra, hogy a szövegi h kiejtési nehézségeiről viszonylag keveset emlékeztek meg. Ambrus Z. Miklós igen alapos hozzászólásában meg egyenesen azt fejtegeti, hogy a h-ra végződő szavak kijetésének szabálya elavulóban van. A kivételek száma egyre nő, s „ha egy nyelvi jelenség elterjed, írónk is élnek vele, nem lehet kitagadni a köznyelvi használatból sem.”

Ez utóbbi gondolat igazságának támogatására Ambrus Z. Miklós az én Nyelvőrsegen című könyvemre is hivatkozik, személyre szóló argumentumként.

Igaza van. Már tudnillik abban, hogy egy élő, általánosan elterjedt, a legjobb, legigényesebb beszélők többsége által használt nyelvi formát semmiféle törvényre, szabályra hivatkozva nem lehet kiltani nyelvünkől. Azonban itt másról van szó, s ezt érdemes megvilágítani.

Egy dolog a már élő, elterjedt közhasználatú forma. Más dolog a folyamatban levő változás. És megint más a jövőre vonatkozó nyelvi tervezés. Más megfogalmazásban: az egyik esetben a nyelvi ténnyel vesszük tudomásul, kényszerűen, szükségszerűen; a másik esetben lehetőségünk van így vagy úgy választani; a harmadikban meg: célszerűnek, kívánatosnak látszik a nyelvi fejlődésnek ilyen vagy olyan irányba való egyengedése. S itt a harmadik esetről van szó. Arról tehát, hogy ami lehetséges, még nem biztos, hogy célszerű, szükséges. Mert van ugyan már nyelvhasználatunkban szövegi h, de azért a kiejtése — erről aligha lehet vita — gondot, nehézséget jelent, nem célszerű hát olyan szavakat „teremteni”, amelyekről előre tudjuk, hogy nem illenek bele majd simán a nyelv „gépezetébe”. Nem véletlen az, hogy nyelvújásainkban a bárány, birka, kos közös nevéként a juh nagyon ritka esetben jelentkezik szóvegi h-val, csak ju formában. S a méh, a mézadó bogárka is ilyen nevekben ismeretes: mé, méhe, méhecske, dongó, dungó stb., de a méh csak kivételesen jelentkezik nyelvtanászgyűjtő, nyelvjáráskutató munkánk során, s ha igen, akkor is nyilván az íráskép hatása alatt. 1–2 esetben. De a nehézséget mutatja a méh és MEH köznyelvi kiejtésének sokfélesége is. Tehát még egyszer: ami esetleg már lehetséges, még nem biztos, hogy szükséges, célszerű is. Egy másik példát véve: az a „törvény”, hogy a magyar nyelv nem tűri a szó elején a mássalhangzótorlódást, ma már aligha állja meg a helyét. De azért — új szavakat alkotva — a prs, str, stb. kezdetű szavakat mégis alighanem mellőznénk, mert valamelyes nehézségeket — országos viszonylatban — még is jelent a kiejtésük. Esetenként kisebbet, mint a h végűek kiejtése.

Menjünk tovább. Milyen jobb nevet javasoltak a hozzászólók?

Általában úgy vélték, hogy a hely, a környezet meghatározását, megjelölését kell tartalmaznia az előtagnak. Sok szavazat esett az Alkotás, a Hegyalja, Hegyaljai, Villányi, Buda, Budai, Sas (a Sas-hegy nevéből) szavakra. A tágabb megjelölést tartalmazó, messzebb mutató, irányt jelölő Panónia, Balaton, Balatoni, sőt (bizonyos lokálpatrióta megfontolás alapján) a Tolna név is kapott szavazatot. S felmerült például Balassa Bálint neve is.

Az utótagra vonatkozó javaslatok körét és jellegét az határozta meg, hogy a szavazó csak a hidra, az elágazásra vagy az alatta levő térre, esetleg még szélesebb környezetre (is) gondolt. Így az említett nevekké válik a csomópont, felüljáró, felső út, útkanyar, kijárat, hid, közhid, viadukt; elágazás, kapu

és tér közszo. Egy jobb hangzású mozaiknévre is akadt javaslat: BUHEVIA (a Budaörsi, Hegyalja, Villányi, Alkotás nevéből).

Válogatási lehetőségünk tehát elég nagy. Melyik a legjobb, melyiket javasoljuk az illetékeseknek?

Az ám, az „illetékesek”? A Vannak ilyenek?

Kérdőzködésem során kiderült, hogy az illetékességgel egy kis baj van. Dr. Szilágyi István főosztályvezető-helyettes arról értesített, hogy a fővárosi tanács vb igazgatási főosztálya nem foglalkozott ezzel a kérdéssel. Mert eddig nem mutatkozott erre igény, nem volt rá szükség. Így is van, érthető is. Az utaknak, utcáknak, tereknek, közőknek meg kell adni a pontos, félreérthetetlen — a hely megjelölését, azonoságát kétségtelenül biztosító — nevet. Ott házak vannak, a házakban emberek, akiket számon kell tartani — sokféle okból. A hidak, a felüljárók ilyen szempontból nem, vagy csak kevésbé fontosak. Azaz ez sem ilyen egyszerű, mert a Dunán átvezető hidaknak van nevük; kell is, hogy legyen. De már ott, ahol a folyón csak egyetlen hid van egy városban, nincs szükség megkülönböztető névre. Felüljáró is több van városunkban; nem nagyon van külön nevük. Nem is merült fel ennek szükségessége; az utca, amelyen átvezet, meghatározza pontos helyét mindegyiknek. A most szóban forgó átjáró azonban nagyobb, fontosabb, tájékozási szempontból is jelentősebb, mint az eddigi névtelen átjárók. Ezért is merült fel, hogy név kellene rá. „Névéletlani” szempontból is érdekes hát ez az eset, a tárgy és név szoros összefüggését, a mozgó valóság és a vele változó nyelvkapcsolatát szemlélhetjük, tanulmányozhatjuk benne.

Végso soron mi a javaslatom?

1. Ne nevezzük se a meglévő, se az ezután készülő felüljárókat, hidakat betűnévvel; különösen kerüljük a BAH; MOH-féle nehezen kimondható szavakat.

2. Használjuk ellenben bátran az ajánlott, talpraesett, eligazító, jól kimondható neveket, mint: Alkotás-híd, Balaton-kapu, Hegyaljai-átjáró stb., mindegyik nagyon jó. S ezeket népszerűsítse, terjessze a sajtó is!

3. Talán nem is kell ezek közül egyetlenegy hivatalossá, kötelezővé tenni. Szükségtelen mindent rendszabályozni, ha nincs rá okvetlenül szükség. Akár az egyik, akár a másik nevet mondjuk, mindenki megérti.

4. A fővárosi tanács vb igazgatási főosztálya azonban tartsa rajt a szemét ezen az ügyön: szerintem hozzájuk tartozik, az utcanevek gondjait köze. S ha szükség lesz rá, vizsgálja is meg, mi a teendő. A Nyelvtudományi Intézet közreműködésére, tanácsaira ebben is bizton számíthat.

Lőrincze Lajos